

یکی از قدیمی ترین، بادوام ترین و جامع ترین این جنگ ها، «سوره بچه های مسجد» از انتشارات واحد کودکان حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی است. اهمیت این جریان در ادبیات کودکان و نوجوانان، زمانی بیشتر آشکار می شود که بدانیم قبل از انقلاب، این گروه های سنی، در ادبیات خاص خود مصرف کننده صرف بودند؛ اگر نوشته ای هم از آنها در مجله های خاص خودشان چاپ می شد از یک خبر ورزشی فراتر نمی رفت و قابل توجه ترین کاری که از آنان سر می زد، معرفی و روستایشان در چند سطر به شکلی کاملاً گزارشی یا سرودن دو-سه بیت شعر ساده در باره گریه یا سگشان، یا چند نقاشی کودکانه بود. ۶- افزایش شگفت انگیز شمارگان کتاب

نگاهی اجمالی به شناسنامه کتاب های انتشار یافته برای کودکان و نوجوانان در قبل از انقلاب، نشان می دهد که اکثر آنها شمارگانی زیر ۳ هزار نسخه در هر چاپ داشت و به ندرت به چاپ هم می رسید. این در حالی است که در اوایل انقلاب- در زمان نبود مشکلات کاغذ و امکانات چاپ- حداقل شمارگان چاپ اول پیش پا افتاده ترین کتاب ها از گمنام ترین نویسندگان یا مترجمان برای کودکان و نوجوانان در انتشاراتی های کاملاً گمنام، اغلب ۱۰ هزار نسخه و در انتشاراتی های مشهور مثل «امیر کبیر» حداقل ۲۲ هزار و در کانون پرورش فکری، اغلب ۳۰ هزار و ۴۰ هزار نسخه بوده است. در عین حال شمارگان ۵۰ هزار نسخه در یک چاپ، دیگر مانند قبل از انقلاب عجیب و نامعمول به نظر نمی رسد و شمارگان ۱۰۰ هزار و ۱۲۰ هزار نسخه در یک چاپ هم در مورد چندین کتاب وجود داشته است. از این گذشته در بین کتاب های منتشر شده کودک پس از انقلاب کتاب هایی مانند «تشنه دیدار» و «اسم من علی اصغر است» وجود دارد که در مدت ۵-۶ سال ۲۵۰ تا ۲۸۰ هزار نسخه از آنها چاپ شده و به فروش رفته است.

۷- موضوع های تازه

با پیروزی انقلاب اسلامی در کنار موضوعات آموزشی، تربیتی و اخلاقی که در دوره های پیش هم معمول بود، موضوع هایی مورد توجه پدید آوردندگان آثار کودک و نوجوان قرار گرفت که تا پیش از آن بادر ادبیات کودک سابقه نداشت و یا آنچنان که باید مورد توجه قرار نگرفته بود؛ موضوعات دینی و دفاع مقدس از شاخص ترین این موضوع هاست.

دین

بعد از انقلاب، ادبیات کودکان و نوجوانان مثل همه شئون ادب و فرهنگ ایران، تحت تاثیر فضای دینی قرار گرفت و از اندیشه های مادی و غیر دینی پیش از آن فاصله گرفت. «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان»، پس از وقفه ای کوتاه کار خود را در مسیر انقلاب از سر گرفت و با جذب نیروهای جوان و استعداد های تازه ای که در قلمرو انقلاب کشف شده

بود، به جای ترجمه آثار غربی، به تالیف و نشر آثار جدید و متناسب با بپیش اسلامی همت گماشت. علاوه بر این، بسیاری از نویسندگان و ناشران خصوصی برای پاسخگویی به عطش دینی سال های اول انقلاب، اغلب به صورتی شتاب زده و در مقیاسی وسیع آثار داستانی و کمک آموزشی بسیاری هرچند نه چندان مطلوب، منتشر ساختند.

علاوه بر داستان های با محتوای دینی که سرمشقی چون داستان راستان داشتند، در حوزه شعر کودک نیز به دین توجه شد و شاعران کودک به فراخور استعداد و توانایی شان کوشیدند، برای کودکان و نوجوانان، اشعار با محتوای دینی بگویند. شناخت خداوند از موضوعاتی است که شاعران کودک این سال ها، به آن پرداخته اند. اما انتزاعی بودن مفهوم «خدا» از یک سو و درک غیر انتزاعی کودک از سوی دیگر باعث شده است که شاعران این مفهوم را در ارتباط با پدیده ای ملموس و عینی مثل طبیعت، آن هم به صورت خیلی کلی مطرح کنند:

هر چند این دنیای زیبا / شعر خداوند بزرگ است / شعری که هر مصرع و بیتش / مانند یک پند بزرگ است (جعفر ابراهیمی، باغ سبز شعرها)

در این میان تعداد اشعار های کودکانه ای که در آن ها به جنبه شناختی توجه شده باشد، اندک است:

به مادر گفتم آخر این خدا کیست؟ / که هم در خانه ما هست و هم نیست؟ / تو گفتی مهربان تر از خدا نیست / دمی از بندگان خود جدا نیست / چرا هرگز نمی آید به خوابم؟ / چرا هرگز نمی گوید جوابم؟ / ... به من آهسته مادر گفت فرزند! / خدا را در دل خود جوی یک چند / ... خدا را پاکی و نیکی است فرزند / بود در روشنایی ها خداوند (پروین دولت آبادی / گل بادم) اشعاری با این مضمون نمی توانند، به نیاز های کودک در حوزه شناختی پاسخ بگویند؛ به خصوص که فضای عمومی اغلب آن ها، تکراری و شبیه به هم است و خداوند تنها به عنوان خالق طبیعت معرفی شده است. ادبیات کودک ما حتی در زمان حاضر نیز، از آثار برجسته ای که در آن ها به پرسش های بنیادین مثل خدا، معاد و مرگ پرداخته شده باشد و یا پژوهش جامعی که در این باره راه و چاره نشان دهد، بی بهره است. بخش دیگری از اشعار با موضوع مذهبی، شعر هایی است که به بزرگان دینی پرداخته اند. این اشعار یا سوگ سرود است و یا به مناسبت میلاد معصومین (ع) سروده شده اند. تعداد معدودی از آن ها هم دارای جنبه حماسی است، مانند اشعاری که در آن ها به واقعه کربلا پرداخته شده است:

مثل باد بی پروا / در شتاب بودی تو / سوی نهر می رفتی / فکر آب بودی تو / تشنه بودی و لب را / ذره ای نکردی تر / از تو تشنه تر بودند / ... بچه های پیغمبر / ... دشمنان ولی ناگاه / بر تو حمله آوردند / ... دست پر توان ترا / از تنت جدا کردند / لحظه های آخر

هم / گرچه بی صدا بودی / باز غصه می خوردی / فکر بچه ها بودی (افشین علاء / نسیم دختر باد) تعداد این گونه اشعار بسیار کم است، در حالی که ظرفیت پدید آمدن اشعار زیبا و ارزشمند در این حوزه، بسیار زیاد است و می توان در انواع ادبی و حماسی، غنایی و تعلیمی در این باره شعر سرود. یکی از عمده ترین ضعف های این گونه اشعار این است که شاعر بدون این که شخصیت های دینی را آنچنان که باید برای کودک معرفی کند، شروع می کند به ستایشگری.

اشعاری که به احکام دینی و عبادات می پردازد نیز سهم قابل اعتنایی در حوزه ادبیات دینی کودکان سال های نخستین انقلاب دارند، در این اشعار، نماز از دیگر احکام و عبادات بیشتر مورد توجه قرار گرفته است: سحرگاه وقتی که خورشید / آن سوی کوه در خواب ناز است / باید آن گاه بر خیزیم از خواب / چون که صبح است و وقت نماز است (افشین علاء، نسیم دختر باد)

دفاع مقدس

بسیاری از داستان های اجتماعی دهه شصت و هفتاد، بازتاب و انعکاسی از اوضاع و احوال ایران، در جنگ هشت ساله ایران و عراق و پیامدهای ناشی از آن است که تاثیرات مخرب و غیر قابل جبران بر زندگی کودکان گذاشته است. این گونه آثار، با هدف یا اهداف والایی از جمله همدردی با کودکان آسیب دیده از جنگ و یاری رساندن به آن ها برای کنار آمدن با شرایط جدید و دشوار زندگی پدید آور شدند. مهم ترین موضوعات داستان های دفاع مقدس، عبارت است از: شهادت، جانباز و جانبازان، آزادی و آزادی و مهاجرت.

- شهادت: داستان های خورشید خانه ما، اثر محسن پرویز، آخرین سیب، اثر مریم جمشیدی، آن مرد در باران آمد، اثر محمد حمزه زاده، به شهادت پدر در دفاع مقدس می پردازد.

- جانبازی و جانبازان: یکی از قابل تأمل ترین مسائل و تبعات جنگ، موضوع جانباز و جانبازی است، به گونه ای که اگر هم بسیاری از پیامدها و مشکلات ناشی از جنگ، به مرور طی سالیان به پایان برسد و فراموش شود نشانه ها و عواقب جسمی و روانی جانبازی، معمولاً باقی می ماند.

در ادبیات داستانی دفاع مقدس ویژه کودکان و نوجوانان در سال های اولیه پس از جنگ این موضوع به دو شکل نمود یافته است:

الف) کودکان یا نوجوانانی که بر اثر بمباران منطقه و محل سکونت خود جانباز شده اند. تعداد این گونه داستان ها اندک است. تنها در داستان خانه چوب کبریتی، اثر فروزنده خداجو و هدیه ای برای بچه های کنار شط، اثر سیروس طاهباز، قهرمانان داستان دو پسر بچه ای هستند که در جنگ مجروح شده اند. در این داستان ها، قهرمانان که مجبور به مهاجرت